

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра політології та філософії

Кваліфікаційна робота
магістра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ»**

Виконав: студент II курсу
Р1-М23 групи
спеціальності 052 Політологія
Віктор КІЗЛЯР

Керівник: **Маркітантов В. Ю.**,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології та філософії

Кам'янець-Подільський – 2024 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТОТАЛІТАРИЗМУ	8
1.1. Визначення сутності тоталітаризму як політичного феномену в сучасній науці	8
1.2. Основні ознаки та властивості тоталітаризму	18
РОЗДІЛ 2. ТОТАЛІТАРНІ РЕЖИМИ ХХ СТОЛІТТЯ	29
2.1. Фашистський режим Б. Муссоліні	29
2.2. Нацистська диктатура в Німеччині	35
2.3. Сталінський тоталітарний режим в СРСР	42
2.4. Порівняльна характеристика тоталітарних режимів	50
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ТОТАЛІТАРНИХ РЕЖИМІВ	63
3.1. Трансформація тоталітаризму в сучасних умовах	63
3.2. Культ особи та монополія на владу в Північній Кореї	67
3.3. Особливості сучасного туркменського тоталітаризму	71
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	83

ВСТУП

Актуальність теми. Останнім часом у світі стало помітним зростання авторитарних тенденцій, що спричинені слабкістю демократичних інститутів, вкоріненням корупції, політичною поляризацією, відсутністю верховенства права, економічними кризами, соціальними потрясіннями, ростом популізму, а, подекуди, й дестабілізацією політичної системи викликані зовнішнім втручанням.

Оскільки сучасний тоталітаризм набуває все нових форм, що відрізняє його від класичних моделей, аналіз та розуміння його проявів дозволяє розробляти ефективні інструменти протидії. Незважаючи на спільні риси з класичними моделями, сучасний тоталітаризм демонструє певні відмінності, зумовлені змінами в сучасному світі. Він є більш складним і різноманітним феноменом та характеризується значною гнучкістю.

Нові тоталітарні режими більш інтегровані в глобальні економічні та політичні процеси, що значно поскладнює їх ізоляцію. Замість жорстких ідеологій, вони переважно використовують популістські ідеї, що апелюють до націоналізму, релігії, соціальної справедливості тощо. Замість відкритих репресій у них застосовується прихований соціальний контроль (зокрема економічна залежність населення, культ особистості лідера, маніпуляції громадською думкою, підтримання атмосфери страху тощо), що дозволяє утримувати владу. Водночас сучасні технології дозволяють ефективно маніпулювати інформаційним простором, активне використання якого не лише дозволяє підтримувати бажаний імідж лідера та режиму, але й дискредитувати їх опонентів. Передові технології також застосовуються для постійного моніторингу населення (до прикладу системи відеоспостереження, аналіз даних мобільних телефонів та соціальних мереж, використання біометричних даних тощо), що дозволяє контролювати суспільство, виявляти потенційних опонентів і вживати щодо них цілеспрямовані репресії.

Для українського суспільства, що пережило радянський тоталітаризм, дослідження сучасних форм тоталітаризму має особливе значення, оскільки дозволяє запобігти авторитарним проявам та сприятиме зміцненню демократичних інститутів.

Відповідно, дослідження сучасних проявів тоталітаризму є надзвичайно актуальними в контексті розуміння сучасних політичних процесів, запобігання проявам та небезпекам розвитку тоталітарних режимів, а також загрозам ефективному функціонуванню демократичних режимів.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у визначенні ключових особливостей та характерних рис сучасних тоталітарних режимів, а також їх вплив на суспільно-політичні процеси. Сформульована мета передбачає виконання наступних завдань:

- висвітлити теоретичні засади дослідження тоталітаризму в сучасній науці;
- охарактеризувати ключові ознаки тоталітарних режимів ХХ століття на прикладах Радянського Союзу, нацистської Німеччини та фашистської Італії;
- розглянути процеси трансформації тоталітарних режимів у сучасному світі, зокрема через вплив глобалізації, економічних та технологічних факторів;
- висвітлити особливості сучасних тоталітарних режимів;
- проаналізувати на прикладі Північної Кореї та Туркменістану сучасні інструменти контролю за суспільством.

Об'єкт дослідження становлять політичні режими, яким властиві риси тоталітаризму.

Предметом дослідження виступають особливості та характерні риси сучасних тоталітарних режимів.

Методи дослідження. Методологічну базу кваліфікаційної роботи становлять загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, що

застосовуються в політичній науці. Так, зокрема, під час дослідження нами було застосовано такі методи як: системний, історичний, соціологічний, порівняльний, аналізу та синтезу, дедукції та індукції, кейс-стаді.

Методи аналізу й синтезу дозволили з'ясувати сутність поняття «тоталітаризму», ключові ознаки тоталітарних режимів ХХ століття та визначити специфіку сучасного тоталітаризму.

Поєднання індукції та дедукції допомагає дослідженню сучасного тоталітаризму через аналіз конкретних режимів, їх спільних рис та закономірностей розвитку, що у результаті дає можливість визначити роль тоталітарних режимів у міжнародній політиці та глобальних процесах.

Системний метод сприяв дослідженню тоталітарного режиму як цілісної системи з його інституціями, методами політичного, економічного та соціального контролю, ідеологічними засадами тощо.

Історичний метод дозволив розглянути історичний розвиток тоталітарних режимів, простежити їх формування, еволюцію та основні риси. Даний метод став одним із ключових для розуміння суті таких основних тоталітарних режимів ХХ століття як фашистська Італія, нацистська Німеччина та СРСР.

Порівняльний метод застосовувався при порівнянні тоталітарних режимів ХХ століття з сучасними формами тоталітаризму, завдяки чому вдалося виявити спільні та відмінні характеристики між ними.

Кейс-стаді передбачає глибокий аналіз конкретних держав для з'ясування особливостей сучасних тоталітарних режимів. Дослідження таких країн дозволяє детально вивчити механізми та інструменти їхнього контролю, соціального впливу, політичної маніпуляції тощо.

Загальному дослідженню тоталітаризму та визначенню його характерних рис присвячували свої праці Г. Арендт, Р. Арон, Ф. Боркенау, К. Брахер, Ф. Гайєк, Дж. Гурвіц, М. Драхт, М. Кертіс, Р. Левенталь,

Ф. Нойманн, Е. Нольте, Ф. Ньюман, К. Поппер, Н. Престон, В. Райх, Г. Спіро, К. Фрідріх та З. Бжезінський, Е. Фром, Л. Шапіро та інші.

В Україні проблемою сутності тоталітаризму, яка актуалізувалася після розпаду СРСР, в різні роки займалися І. Білас, В. Даниленко, Г. Кас'янов, С. Кульчицький, О. Романюк, І. Терлюк, Ю. Шаповал та інші. Варто відзначити, що їхні роботи торкалися переважно аспектів функціонування сталінського режиму та його прояв в Україні. Серед політологічних праць, в яких розглядаються загальнотеоретичні аспекти тоталітаризму як суспільно-політичного явища, варто згадати роботи В. Барана, С. Вонсовича, П. Вознюка, С. Грабовського, Б. Дем'яненка, А. Калиніної, В. Кулика, С. Кульчицького, Т. Метельової, І. Осадчук, Т. Попович та В. Лемака, Г. Почепцова, М. Чабанної, О. Шморгуна та інших.

Теоретичне та практичне значення. Теоретичне значення кваліфікаційної роботи полягає у глибшому пізнанні та розширенні наукового розуміння феномену тоталітаризму, зокрема характерних властивостей його сучасних форм, що істотно відрізняються від класичних моделей ХХ століття. Аналіз еволюції тоталітарних режимів, їхніх ключових характеристик та механізмів функціонування дозволяє сформулювати уявлення про вплив глобальних процесів, технологічних інновацій та соціальних змін на природу сучасних політичних систем. Результати дослідження сприятимуть вдосконаленню теоретичних підходів і заповненню прогалин у розумінні специфіки функціонування сучасних тоталітарних режимів.

Висновки та результати дослідження також можуть бути використані при подальших наукових дослідженнях сучасного тоталітаризму, характеристиці особливостей сучасних тоталітарних режимів, аналізі причин появи та розвитку тоталітарних систем в сучасному світі, а також напрацюванні рекомендацій щодо стратегій протидії тоталітарним тенденціям. Стануть у нагоді вони й при підготовці навчальної та навчально-

методичної літератури, а також навчальних курсів, пов'язаних із вивченням політичних режимів.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури. Обсяг основної частини тексту становить 82 сторінки. Список використаних джерел та літератури налічує 68 позицій.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало змогу отримати наступні результати:

1. Аналіз теоретичних засад дослідження тоталітаризму дозволив з'ясувати, що цей політичний феномен є особливою формою організації державно-політичного устрою, яка характеризується повним контролем держави над усіма сферами суспільного та приватного життя. Його ключовими ознаками можна визначити ідеологічну монополію, жорстку централізацію влади, культ вождя, єдину партію, котра зрощується з державним апаратом, масові репресії та терор, а також жорсткий контроль над інформаційним простором.

Встановлено, що тоталітаризм з'являється на основі ідеологій, що пропонували радикальні зміни в суспільстві та досягнення утопічних цілей, часто ігноруючи при цьому права та свободи громадян. Ключову роль у становленні тоталітарних режимів відіграли соціально-економічні кризи, які спричинили появу запиту в суспільстві на сильну владу та централізацію ресурсів. Формування тоталітарної держави супроводжувалося руйнацією традиційних соціальних інститутів, ліквідацією опозиції та обмеженням громадянських свобод.

У розвитку тоталітаризму визначають п'ять етапів: 1) становлення тоталітаризму, що передбачає формування необхідної бази для прихильників через поєднання міфу, історії та теоретичних вчень; 2) оформлення тоталітаризму у політичний режим, систематизація ідеології у чіткі доктрини, що становлять основу суспільних поглядів та цінностей; 3) утвердження тоталітарного режиму – цілковита відповідність соціально-економічного та політичного устрою до пануючої системи цінностей; 4) криза тоталітарної системи, спричинена внутрішніми та зовнішніми факторами; 5) розпад тоталітарної системи.

2. Тоталітарні режими першої половини ХХ століття, зокрема фашистський, нацистський та сталінський, з'явилися у різних соціально-

політичних умовах, але, разом із тим, їм були притаманні спільні риси, такі як абсолютний контроль держави над суспільством, концентрація влади в руках диктатора або партійної еліти, придушення опозиції, панування жорсткої ідеології, застосування терору та репресій, пропаганди як одного з основних інструментів, культ особи вождя, тощо. Становлення цих режимів було зумовлене низкою передумов, зокрема соціально-економічними кризами, геополітичними змінами чи незадоволенням населення існуючими політичними системами.

Аналіз фашистського режиму в Італії засвідчив, що його розвиток відбувався у декілька етапів, починаючи з авторитарного періоду, через фашизацію суспільства до спроб формування корпоративної фашистської держави. В основу цього режиму було закладено ідеологію національного відродження, зрощення партії з державним апаратом та жорсткий контроль за економікою. Водночас формування фашистського режиму супроводжувалось активним застосуванням терору та репресій проти опозиції.

Нацистський режим у Німеччині, попри спільні риси з фашизмом, мав власні особливості, засновані на ідеології расової вищості, агресивному антисемітизмі та прагненні до світового панування. Ключовими інструментами влади стали єдина партійна система, маніпуляції масовою свідомістю за допомогою пропаганди, контроль над економікою та жорсткий терор. Водночас, зовнішня політика нацистської Німеччини ґрунтувалась на ідеї експансії, що вилилася в агресивні загарбницькі війни.

Сталінський режим Радянського Союзу характеризувався централізацією влади, побудовою командної економіки, репресіями та культом особи. Важливими інструментами влади тут стали масові депортації, примусова колективізація, що супроводжувалася Голодомором, терор та система ГУЛАГу. Русифікація та боротьба з національними ідентичностями виявились ключовими складовими політики тоталітарного режиму,

спрямованої на уніфікацію радянського суспільства під централізованим контролем держави.

3. Порівняння тоталітарних режимів першої половини ХХ століття, дозволяє констатувати, що, попри їхню спільну природу та риси, досліджувані режими мали специфічні особливості, зумовлені історичним розвитком, соціально-економічними умовами та ідеологічними засадами. Тоталітаризм існував у двох основних формах: правій (фашистські режими) та лівій (комуністичні режими), кожна з яких мала власні цілі та методи реалізації.

В Італії та Німеччині тоталітарні режими спочатку з'явилися як масові рухи, які поступово захопили владу, скориставшись слабкістю демократичних інститутів. Соціальну базу цих рухів насамперед становила дрібна буржуазія, підприємці та фронтовики, які були незадоволені післявоєнною ситуацією та прагнули кардинальних змін. Ідеологія фашизму та націонал-соціалізму зосереджувалась на національній або расовій вищості, прагненні повернути колишню велич держави та сформувати новий світовий порядок.

Натомість сталінський тоталітаризм формувався «згори» шляхом реорганізації вже існуючих авторитарних структур більшовицької партії. Його соціальну базу становили робітничий клас і селянство, а ідеологія спрямовувалася на формування утопічного соціалістичного суспільства. Комуністичний режим прагнув повністю контролювати усі сфери життя суспільства, включаючи економіку, культуру та приватне життя своїх громадян.

Економічні моделі досліджуваних режимів також мали свої особливості. Так, наприклад, у Радянському Союзі була проведена повна націоналізація економіки, у той час як в Італії та Німеччині приватна власність знаходилась лише під жорстким державним контролем. Це свідчить про різні ідеологічні пріоритети, зокрема комуністи прагнули

ліквідувати класову нерівність, а фашисти та нацисти зосередились на зміцненні національної економіки задля реалізації своїх експансіоністських планів.

Відрізнялися також й методи встановлення та підтримки тоталітарного режиму. Фашистські та нацистські рухи здобули владу, маніпулюючи демократичними процедурами та використовуючи масову підтримку громадян. Натомість радянський режим сформувався шляхом революції та громадянської війни, поступово знищуючи залишки демократичних інститутів.

4. У сучасному світі тоталітаризм адаптується до нових умов, демонструючи здатність до трансформації та використовуючи цифрові технології для зміцнення контролю над суспільством. Застосування новітніх технологій, зокрема системи моніторингу, штучного інтелекту та соціальних мереж, дозволяє адаптувати класичні методи репресій та маніпуляцій до сучасних умов, роблячи їх менш помітними, але не менш ефективними.

Разом із збереженням таких класичних елементів, як монополія на владу, ідеологічний контроль чи репресії, сучасні тоталітарні режими вдосконалюють свої механізми через цифровізацію та глобалізацію, що не лише посилює внутрішній контроль, але й дозволяє впливати на міжнародну політику через маніпуляції громадською думкою чи дезінформацію, а також здійснення кібер-атак тощо.

5. Північна Корея є одним із найбільш яскравих прикладів сучасного тоталітарного режиму, який демонструє особливу стійкість завдяки культу особи, що залишає глибокий відбиток на суспільній свідомості. Ідеологія чучхе стала основою політичної системи, інтегруючи традиційні цінності з сучасними формами контролю. Спадковий характер передачі влади, який утвердився в КНДР, забезпечує стабільність режиму. Водночас пропаганда, репресії та монополія на інформацію дозволяють підтримувати культ особи й запобігати проявам опозиції. Застосування сучасних цифрових технологій

свідчить про прагнення режиму адаптуватися до глобальних викликів та зберегти свою тоталітарну сутність.

Туркменський тоталітаризм також позначився специфічними рисами, поєднавши традиційні кланові структури з сучасними методами контролю. Політична система, започаткована С. Нізовим, базується на культі особи, інтеграції культурної символіки в ідеологію та монополії на інформацію. Праця С. Нізова «Рухнама» стала ключовим інструментом легітимації влади, забезпечуючи ідеологічну єдність суспільства. Водночас його спадкоємці адаптували культ особи до нових реалій, зосередивши увагу на власних досягненнях та застосуванні новітніх цифрових технологій для моніторингу й контролю. Економічна залежність громадян і жорстка цензура створюють значні обмеження для розвитку суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Арендт Х. Джерела тоталітаризму. 2-ге вид. Київ : Дух і літера. 2005. 584 с.
2. Баран В. Теорія тоталітаризму: генеза і сутність. *Сучасність*. 1996. № 9. С 57-66.
3. Баран В. Україна 1950–1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи / відп. ред. Ю. Сливка. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1996. 448 с.
4. Бережна Д. Повісили портрет: культ особи Кім Чен Ина вийшов на новий рівень. ФОКУС. 22.05.2024. URL : <https://focus.ua/uk/world/647856-povisili-portret-kult-osobi-kim-chen-ina-viyshov-na-noviy-riven>
5. Валіцький А. Марксизм і стрибок у царство свободи: історія комуністичної утопії / пер. з польськ. Д. Андрухів. Київ : Вид. дім «Всесвіт», 1999. 510 с. URL : https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001909
6. Віперман В. Європейський фашизм : порівняльний аналіз (1922-1982) / пер. з нім. В. Швед, Р. Дізер. Київ : Дух і Літера, 2008. 278 с. URL : https://hromadalib.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/12/wippermann_2008_fascismus.pdf
7. Вонсович Г. Посттоталітаризм як об'єкт політичної теорії: основні підходи. *Збірник наукових праць Політологічні студії*. 2016. Випуск 5. С. 78-90.
8. Вонсович С. Аналіз політичних технологій тоталітарного режиму. *Збірник наукових праць «Політологічні студії»*. 2010. Вип. 1. С. 63-72. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38778/07-Vonsovich2.pdf>
9. Вонсович С. Генеза теорії тоталітаризму (30-60-ті роки ХХ століття). Анатолій Олексійович Копилов: Особистість у вимірі епохи:

Спогади. Дослідження / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; [уклад.: Володимир Дубінський, Валерій Степанков]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2021. Вип. III. С. 275-283.
<http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5714/Anatolii-Oleksiiovich-Korylov-Osobystist-u-vymiri-epokhy.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

10. Вонсович С. Дискурс тоталітаризму (політологічний аспект) : монографія. Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М.І., 2008. 200 с.

11. Гаєк Ф. Шлях до кріпацтва. Скорочена версія для журналу «Читацький оглядач». Київ: ГО «Ціна держави», 2016. URL : https://docs.google.com/viewer?url=https://shron3.chtyvo.org.ua/Haiek_Fridrikh/S_hliakh_do_kripatstva.pdf

12. Галушко К.Ю. Нацизм. Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2010. 728 с. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Natsyzm

13. Дем'яненко Б. Націонал-соціалізм. Велика енциклопедія України. <https://vue.gov.ua/Націонал-соціалізм>

14. Желев Ж. Фашизм. URL : <https://anthologyforthelazy.webnode.com.ua/l/zhelyu-zhelev-fashizm/>

15. Єфіменко Г.Г. Національно-культурна політика ВКП(б) щодо радянської України (1932-1938). К.; Інститут історії України, 2001. 304 с. https://shron1.chtyvo.org.ua/Yefimenko_Hennadii/Natsionalno-kulturna_polityka_VKPb_schodo_Radianskoi_Ukrainy_1932-1938.pdf

16. Італійський фашизм. *Велика Українська Енциклопедія*. URL : https://vue.gov.ua/Італійський_фашизм

17. Калиніна А. Виникнення тоталітаризму: умови формування та типологія. *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 51. С. 264-272. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ace63fd4-54c2-4123-b5e5-c36d320fdfde/content>
18. Киридон П. Сталінізм. ВУЕ. <https://vue.gov.ua/Сталінізм>
19. Короткий оксфордський політичний словник / за ред. І. Макліна, А. Макмілана ; пер. з англ. Київ : Видавництво Соломії Павличко «ОСНОВИ», 2005. 790 с.
20. Кульчицький С. Про спадщину радянського тоталітаризму. *Політична думка*. 1997. №4. С. 42-49.
21. Мохончук Б. Конституційний контроль за процесом виборчої інженерії. *Право і суспільство*. 2017. №2. С. 26-32. URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/2_2017/part_1/7.pdf
22. Нацистська пропаганда. Енциклопедія Голокосту. <https://encyclopedia.ushmm.org/content/uk/article/nazi-propaganda>
23. Німеччина за нацистської диктатури 1933-1945 рр. History. <https://uahistory.co/pidruchniki/history-ukraine-and-world-10-class-2018-gisem/45.php>
24. Онацький Є. Ідеологічні й тактичні розходження між фашизмом і націонал-соціалізмом. ВАТРА. Націонал-революційний часопис. 05.02.2009. URL : <https://www.vatra.cc/yevropa/onatskyu.html>
25. Онацький М. Клани Туркменістану: історико-політичний аспект. *Сучасне суспільство*. 2019. № 2 (18). С. 115-127. <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/politology/article/download/2974/3001>
26. Осадчук І. Політичний режим Північної Кореї (1991-2016): тоталітаризм чи посттоталітаризм? *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Історія. Політологія*. 2016. Вип. 17. С. 216-225. URL : https://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/Osadchuk_North-Korea_Polit_regime.pdf

27. Політологічний енциклопедичний словник / упор. В.П. Горбатенко ; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. 2-ге вид., доп. і перероб. К. : Генеза, 2004. 736 с.

28. Попович О. Утвердження сталінського тоталітарного режиму на Україні в сучасній українській історіографії (кінець 80-х-90-ті роки ХХ ст.). *Науковий вісник УжНУ*. Серія «Історія». 2002. № 6. С. 135-140. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/30007/1/Попович%2C%20О.%20І.%20%20%20%20%20Утвердження%20сталінського%20тоталітарного%20режиму%20на%20Україні.pdf>

29. Попович Т., Лемак В. Тоталітарний державний режим: теоретико-правові аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: «Право». 2013. Вип. 23. С. 57-59. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/17677>

30. Редька С. Становлення тоталітарної політичної системи в Україні у 20-ті роки ХХ сторіччя (на матеріалах Харківщини). Дис. ... канд. істор. наук 07.00.01 – історія України (історичні науки). Маріуполь, 2021. 220 с.

31. Романюк О. Сталінізм як політичний та культурний феномен. Східний інститут українознавства ім. Ковальських. URL : <http://keui.univer.kharkov.ua/seminar/stalin/romanyuk.htm>

32. Сеньків М. Теорія тоталітаризму. Проблеми гуманітарних наук. 2006. Вип. 18. С. 5-13. URL : <http://phh.dspu.edu.ua/article/view/174332/174293>

33. Сергійчук В. Як нас морили голодом. Вид. 3-є, доповнене. Київ : ПП Сергійчук М.І. 2006. 392 с. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Serhiichuk/Yak_nas_moryly_holodom.pdf?

34. Сніжко А. С. Політична пропаганда як засіб формування громадської думки : дис... канд. політ. наук: 23.00.03 ; Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. К. 2012. 200 с.

35. Терлюк, І. Сталінський тоталітаризм в Україні: історико-правовий нарис (1930-ті – початок 1950-х рр.). Львів: Астролябія, 2011. 384 с. URL :

https://chtyvo.org.ua/authors/Terliuk_Ivan/Stalinskyi_totalitaryzm_v_Ukraini_istoryko-pravovy_i_narys_1930-ti__pochatok_1950-kh_rr.pdf.

36. У Північній Кореї довічно відправили у трудовий табір батьків з дитиною, у яких знайшли Біблію. ZMINA. 30.05.2023. URL : <https://zmina.info/news/u-pivnichnij-koreyi-dovichno-vidpravyly-u-trudovuj-tabir-batkiv-z-dytnouyu-u-yakyh-znajshly-bibliyu/>

37. Удод О. Сталінізм. Політологічний енциклопедичний словник / упор. В.П. Горбатенко; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. 2-ге вид., доп. і переоб. Київ : Генеза, 2004. С. 634.

38. Фашизм. *Велика Українська Енциклопедія*. URL : <https://vue.gov.ua/Фашизм>

39. Фашистський режим в Італії. Б. Муссоліні. History. <https://uahistory.co/pidruchniki/history-ukraine-and-world-10-class-2018-gisem/44.php>

40. Чабанна М. Авторитаризм і тоталітаризм. Уявна подібність та сутнісна різниця. Політичний менеджмент. 2003. № 2. С. 83-92. URL : <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11620/09-Chabanna.pdf?sequence=1>

41. Шаповал Ю. Сталінізм і Україна. УІЖ. 1991. № 2. С. 20-30. URL : http://history.org.ua/JournALL/journal/journal_1991_2/journal_1991_2.pdf

42. Akbarzadeh S. National Identity and Political Legitimacy in Turkmenistan. *Nationalities Papers*. 1999. Volume 27. Issue 2. P. 271-290. <https://www.cambridge.org/core/journals/nationalities-papers/article/abs/national-identity-and-political-legitimacy-in-turkmenistan/60AA98FD4C4EB3093B0B70089F9E9DA1>

43. Al-Bassam M. The Evolution of Authoritarianism in Turkmenistan. *Demokratizatsiya*. 2014. № 22 (1), P. 386-405. https://demokratizatsiya.pub/archives/05-3_albassam.pdf

44. Arendt, H. *The Origins of Totalitarianism*. Cleveland and New York : Meridian Books, 1951. 529 p. URL : <https://cheirif.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/08/hannah-arendt-the-origins-of-totalitarianism-meridian-1962.pdf>
45. Armstrong C. *The North Korean Revolution: 1945-1950*. University of North Carolina Press, 2016.
46. Brady A.-M. *Marketing Dictatorship: Propaganda and Thought Work in Contemporary China*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2019. 154 p. URL : <https://books.google.com.ua/books?id=uj-1sxeO99kC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>
47. Bosworth R. *Mussolini*. New edition. Bloomsbury Publishing, 2014. 608 p. URL : https://books.google.com.ua/books?id=tzLQAgAAQBAJ&pg=PP22&hl=ru&source=gbts_toc_r&cad=2#v=onepage&q&f=false
48. Creemers R. *China's Social Credit System: An Evolving Practice of Control*. URL : https://www.iberchina.org/files/2018/social_credit_china.pdf
49. Cumings B. *The Korean War: A History*. New York :The Modern Library. 2010. 320 p.
50. Eastman M. *Stalin's Russia and the crisis of socialism*. London : Allen & Unwin, 1940. 272 p. URL : <https://archive.org/details/stalinsrussiacri0000maxe/page/n8/mode/1up>
51. Fifield A. *The Great Successor: The Divinely Perfect Destiny of Brilliant Comrade Kim Jong Un*. New York : PublicAffairs. 2019. 336 p.
52. *Freedom in the World 2024*. Turkmenistan. FreedomHouse. <https://freedomhouse.org/country/turkmenistan/freedom-world/2024>
53. Friedrich C. & Brzezinski Z. *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. New York : Praeger. 1965. https://faculty.washington.edu/sangok/NorthKorea/Friedrich,_Carl_and_Abigniew_Brzezinski_-_Totalitarian_Dictatorship_and_Autocracy.pdf

54. Gooch J. Mussolini's War: Fascist Italy from Triumph to Collapse: 1935-1943. London : Pegasus Books, 2020. 576 p.
55. Gore H. Totalitarianism: The Case of Turkmenistan. *Human Rights & Human Welfare*. 2007. Vol. 7. Issue 1. P. 105-116.
<https://digitalcommons.du.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1295&context=hrhw>
56. Horák S. Turkmenistan at the Last Stage of Perestroika. Determinants of an Authoritarian Path. *Cahiers d'Asie centrale*. 2016. № 26, P. 29-49.
<https://journals.openedition.org/asiecentrale/pdf/3227>
57. Indeo, F. Independent Turkmenistan in the Reshaped Geopolitical Scenario: Foreign Policy, Energy Strategy and Security Issues. *Politico*. 2016. Vol. 81, No. 3 (243) (Settembre-Dicembre), P. 165-194.
<https://www.jstor.org/stable/45426844?seq=4>
58. Judge C. Populism and Technologies of Political Power in Turkmenistan. *Encyclopedia of New Populism and Responses in the 21st Century*, 2023. https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007/978-981-16-9859-0_415-1
59. Levitsky S. & Ziblatt D. *How Democracies Die*. New York : Crown, 2018. 240 p. URL : <https://newuniversityinexileconsortium.org/wp-content/uploads/2022/08/Levitsky-Ziblatt-How-Democracies-Die-2018-1.pdf>
60. Lutz T. *Cult of Personality: North Korea under Kim Il-Sung*. Arcadia University, 2015.
61. Martin, B. *Under the Loving Care of the Fatherly Leader: North Korea and the Kim Dynasty*. New York : Thomas Dunne Books, 2004. 868 p.
62. McEachern, P. *Inside the Red Box: North Korea's Post-totalitarian Politics*. New York. Columbia University Press. 2010. 320 p.
<https://archive.org/details/insideredboxnort0000mcea/page/n6/mode/1up>
63. Norris P. *Strengthening Electoral Integrity: The Pragmatic Case for Reforms*. New York: Cambridge University Press, 2017. 378 p.

64. Pinto A. *An Authoritarian Third Way in the Era of Fascism. Diffusion, Models and Interactions in Europe and Latin America.* Taylor & Francis, 2021. 250 p.

65. Polese A. & Horák S. Strategies of legitimation in Central Asia: regime durability in Turkmenistan. *Contemporari Politics.* 2017. 23 (3). https://www.researchgate.net/publication/317208468_Strategies_of_legitimation_in_Central_Asia_regime_durability_in_Turkmenistan

66. Silberstein B. North Korea: Fading Totalitarianism in the "Hermit Kingdom". Research Institute of Industrial Economics. IFN Working Paper. 2010. No. 836. 21 p. URL : http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1619270

67. Stanley J. *How Fascism Works. The Politics of Us and Them.* New York : Random house, 2018. 156 p. URL : https://blackbooksdotpub.wordpress.com/wp-content/uploads/2021/05/jason-stanley-how-fascism-works_-the-politics-of-us-and-them-random-house-2018.pdf

68. Vu Sean H. M.. The Sacred Revolution: Propaganda and Personality Cult in North Korea. *The Macksey Journal.* 2022. 3 (1). <https://mackseyjournal.scholasticahq.com/article/39624-the-sacred-revolution-propaganda-and-personality-cult-in-north-korea>